„ENESCU NU ESTE UN SIMPLU MUZICIAN, EL ESTE MUZICA ÎNSĂŞI“ – Elena Văcărescu

ALEXANDRINA ANDRONESCU

În anul 1906 Adolphe Brisson înfiinţa la Paris – într-o perioadă când saloanele literare începeau să dea semne de oboseală şi într-un fel să dispară faimoasa tribună *L'Université des Annales*, printre ai cărei membrii fondatori se numără şi Elena Văcărescu.[1]

Pentru „ca arta cuvântului să nu dispară în societatea franceză“, aşa cum afirma Elena Văcărescu în *Romanul vieţii mele*, talentata conferenţiară susţine timp de aproape patru decenii numeroase conferinţe, alăturându-se unor nume de prestigiu ale culturii franceze cum ar fi: Anatole France, Pierre Loti, Paul Valery, Jean Giraudoux, André Maurois.

De la tribuna Universităţii Analelor, „ambasadoarea sufletului românesc“ cum au numit-o cu egală admiraţie Nicolae Iorga şi Camil Petrescu[2], Elena Văcărescu va desfăşura o activitate extrem de laborioasă, îndeplinind „o misiune ce durează în tot cursul anului, în Franţa, precum şi în toate punctele Europei unde este posibil să mă deplasez, fără a precupeţi vreun efort pentru a face ca România să fie mereu prezentă şi înfăţişată favorabil atenţiei universale“.[3]

Elena Văcărescu a conferenţiat şi în alte oraşe din Belgia, Olanda, Italia, Spania, Elveţia, Polonia, dar şi în Bucureşti. La una din conferinţe ţinută la Radio în 1934, vorbind despre Societatea Naţiunilor, Elena Văcărescu îşi mărturiseşte cu mândrie crezul: „Ţara noastră se află în stadiul înaintat de evoluţie în care participarea ei la mişcarea internaţională a ideilor şi răspândirea în medii străine a creaţiilor naţionale au devenit o adevărată şi sfântă obligaţie.“[4]

De altfel activitatea sa nu se rezumă numai la a ţine conferinţe, fără doar şi poate extrem de documentate şi cuprinzând o diversitate de teme din cultura universală, mai mult decât atât în 1913 înfiinţează şi patronează la Bucureşti, „Cercul

Analelor", societate de conferinţe în cadrul căreia vor activa cu mult succes Nicolae Iorga, D. Gusti, Octavian Goga, Cincinat Pavelescu şi alţii.

Amintirile literare ale Elenei Văcărescu sunt legate de Victor Hugo, Mistral, Alecsandri şi Caragiale. În memoriile sale îi aminteşte pe Leconte de Lisle, Sully Prudhomme şi Heredia, pe Marcel Proust, Blaga, Nicolae Iorga şi Tagore din partea cărora s-a bucurat de prietenie şi preţuire.[5]

Îşi aminteşte sieşi şi ne aminteşte şi nouă despre distinsul muzician român Enescu. În conferinţa *Mes souvenirs sur Georges Enesco* publicată în revista Conferencia no. XIX din 15 septembrie 1935 vorbeşte mai întâi despre copilul Enescu format în peisajul văilor şi munţilor din Moldova, unde lumina are o incomparabilă duioşie în cadrul natural cu căsuţe albe, turme mari, izvoare repezi, unde se aud clopotele mănăstirilor. În ambianţa poeziei unui pământ primitiv îmbibat cu parfumul strămoşilor aceste frumuseţi se amestecă în sufletul copilului Enescu cu alte viziuni impuse de Cer. Este vorba, aşa cum afirmă Elena Văcărescu, de corespondenţa directă cu marile ritmuri ale infinitului. Aici face o comparaţie între Ioana D'Arc şi Enescu, care ca şi Fecioara din Orleans aude voci şi numai aşa dând ocol satelor îngemănează trăirilor interioare buchetul cadenţelor ereditare, pe care le imortalizează transformându-le pe note în muzică cultă, în muzică românească cultă.

Adolescent fiind rătăcea prin satele româneşti atras de şoaptele naturii, dar şi de zumzetul unui arcuş, care alerga pe strune rătăcind în interiorul fiinţei sale, punând un accent deosebit pe inspiraţia din melodiile noastre populare.

Conferinţa Elenei Văcărescu îl introduce pe viitorul muzician în spaţiul mioritic cu biserici pictate, icoane multicolore şi morminte de un alb strălucitor. Sunt prezente cântecele preoţilor şi apăsarea produsă de acest exces de „culori şi de sclipiri atât de caracteristice Orientului".[6] În această atmosferă grea şi apăsătoare o voce severă, aceea al ui Bach răsună în sufletul copilului. Perioada studiilor la Viena[7] când Enescu îl cunoaşte pe Bach, pe acel „zidar de catedrale sonore" unde orgile ridică vocile lor care cer pace şi iertare[8] este admirabil descrisă de Elena Văcărescu. Îl cunoaşte pe Bach pe care l-a numit „Dumnezeu" şi care pentru sufletul frământat şi neliniştit al lui Enescu va fi ca o alinare, ca un balsam. Se pare că Elena Văcărescu a surprins exact sentimentul de dragoste şi ataşamentul pe care Enescu îl va păstra întreaga viaţă celui care a fost „maestrul maeştrilor", spiritualitatea însăşi. Este prezentă aici o mare asemănare între muzica lui Bach şi Orient; Asiatismul care nu este altceva decât o cercetare continuă, o călătorie în

afara aşteptărilor; opera compozitorului german fiind în accepţiunea Elenei Văcărescu un monument medieval şi acest monument medieval a avut o influenţă covârşitoare în formarea muzicianului Enescu, Bach este compozitorul de care s-a ataşat cel mai tare omul şi artistul Enescu. De la acest martir sublim Enescu a ştiut să ne comunice bucuria şi durerea. În acelaşi timp Enescu i-a cunoscut pe Brahms, pe Schumann sau pe Wagner, pe care de altfel îi şi interpretează. Descifrându-i pe Brahms sau pe Beethoven, le smulge secretele şi această interpretare se face ecoul interiorului fiinţei lui. Elena Văcărescu descifrează drama pe care o reprezintă muzica lui Enescu dar şi execuţia cu care marele muzician ne-a obişnuit: „Iată-l compunând mai ales tragedii simfonice. Tragice sunt de asemenea uverturile sale pentru orchestră, grandioase ca mormântul şi ca viaţa."[9] Acest amestec între ondulaţiile uşoare şi orizonturile pline de lumină în opoziţie cu şuvoaiele tenebrelor şi amurgurile sanctuarelor dau operei muzicianului român o diversitate deosebită şi o originalitate care – afirmă Elena Văcărescu – „adesea, la început, tulbură, ne pune în derută."[10]

Vorbind despre perfecţionarea lui Enescu în arta interpretativă sau în arta compoziţiei, Elena Văcărescu se opreşte în mod deosebit asupra perioadei de studiu de la Paris, la clasa lui Massenet[11], care îl numea „votre compatriote inouî."[12] După ieşirea din conservator Enescu excelează în arta interpretativă cu toată forţa talentului său. Astfel după 1900 cântă pentru prima oară ca solist cu Orchestra Colonne, dirijată de Edouard Colonne.[13]

Dar să nu uităm că Elena Văcărescu este româncă şi în această conferinţă despre George Enescu se axează cu deosebire pe compoziţiile inspirate din folclorul român. Astfel povesteşte despre curiozitatea şi respectul cu care a fost urmărită *Poema română*, sau despre entuziasmul cu care a fost întâmpinată *Rapsodia română*: „Le tumulte tempétueux se precipite chez Enesco. Des harmonies géantes le solicitent et lui ordonnent de les faire vivre. L'exaltation monte."[14]

Despre *Simfonia în mi bemol* şi despre *Simfonia concertantă* Elena Văcărescu spune că Enescu a trebuit să înveţe ce este „triumful unei întoarceri către ceva cât mai uman cu putinţă, cât mai profund, cât mai sublim."[15]

După izbucnirea războiului Enescu se întoarce în ţară şi Elena Văcărescu îl regăseşte faţă în faţă cu eroismul, cu moartea şi viaţa. Ca în vremea copilăriei se aşează în faţa clavirului, care-i răspunde cu fiecare notă dragostei pentru pământul natal, pentru muzica românească.

Muzica lui Enescu transpune auditoriul în atmosfera satelor româneşti cu

parfumul fructelor violete şi emoţia neaşteptată a rugăciunilor. Opera lui Enescu respiră bucuria cântecelor populare pe care nu le vom vedea niciodată exprimate în totalitate în muzica sa, pentru că întotdeauna va mai fi loc pentru un tril de privighetoare pus pe note. Acest mod de a servi folclorul românesc este în accepţiunea Elenei Văcărescu unic în felul său şi dă prin muzica lui Enescu privilegiul de a avea un loc bine determinat în muzica cultă. De altfel prin această transpunere muzica populară românească se ridică pe culmile de sublim şi perfecţiune.

Elena Văcărescu îl citează pe Jean Huré, care în legătură cu *Simfonia concertantă* a lui Enescu spunea: „Talentul lui este absolut pur, şi dacă adesea, ne pare a fi deconcertant, acest lucru se întâmplă deoarece un geniu superior îl plasează deasupra înţelegerii noastre. Ar fi o oarecare naivitate să-l judeci pe Enescu după aceleaşi criterii, care se aplică atât de uşor altor contemporani. George Enescu este cel mai modern dintre compozitorii contemporani."[16]

Opera *Oedip*[17] cu subiect luat din Grecia Antică este considerată o enigmă descifrată cu multă uşurinţă, o capodoperă muzicală. Uimitoarea perfecţiune a tehnicii sale în care secretele regelui Oedip îi devin familiare îl vor ajuta să înfrângă Sphinxul. Regina Elisabeta a României îl numea Sphinxul pe autorul muzicii lui Oedip, pe acest plin de poezie şi mistere fidel celei care va fi fost farmecul şi focul vieţii sale, poetei Carmen Sylva. Între Sphinx şi Oedip au existat „accente incompatibile de furie şi disperare."[18]

Desigur, este bine cunoscută prietenia spirituală a Elenei Văcărescu cu Regina Elisabeta a României. În relaţia cu George Enescu, Elena Văcărescu o consideră pe Carmen Sylva „muza, adevărata muză despre care mediocrii nu vorbesc. Mulţumită lui Dumnezeu nu au cunoscut-o niciodată..."[19]

Întâlnirea dintre Carmen Sylva şi Enescu, dintre acest tânăr moldovean mândru şi delicat, pe care geniul îl atinsese deja, şi suverana cu o existenţă frământată ar fi putut fi pentru regină o consolare sublimă la care avea dreptul.

Să fie oare aceeaşi dragoste neţărmurită, de aceeaşi intensitate care confundă cele trei personaje ale culturii şi spiritualităţii româneşti? Şi ne întrebăm: să fie dragostea care izvorăşte din dorul de ţară, de limbă şi de muzică românească, care îi uneşte pe cei trei despre a căror relaţii intelectuale şi umane se poate vorbi mult, foarte mult? Cu siguranţă.

„Se poate spune – afirmă Elena Văcărescu pe bună dreptate – că Enescu ar

fi fost fiul armonios şi singura bucurie durabilă, singura afecţiune permisă pe care soarta acestei regine îndrăzneşte să i-o permită".[20]

„Enescu nu este un simplu muzician, el este muzica însăşi", sunt cuvintele cu care îşi începe de fapt conferinţa Elena Văcărescu.[21] Bucuria auditoriului şi a cititorului în egală măsură este de a fi simţit freamătul interior al Elenei Văcărescu, atenţia deosebită pe care a acordat-o poate problemelor legate de ţara sa.

Oriunde s-ar fi aflat, fie la Universitatea Analelor din Paris, la Cercul de studii mediteraneene de la Nisa, Toulouse, Castres în Franţa, Belgia sau Olanda conferinţele Elenei Văcărescu au fost întâmpinate cu multă căldură şi simpatie pentru România.[22]

Într-un raport prezentat la 1 septembrie 1933 lui Nicolae Titulescu, colaboratorul său apropiat, Elena Văcărescu spunea à propos de conferinţele sale ţinute în Belgia: „De la Liège la Verviers, de la Huy la Louvière în faţa unui auditoriu atent, atât de avizat de lucrurile care se întâmplă în ţara noastră, în faţa celor curioşi să le cunoască mai bine, am putut să constat prestigiul şi simpatia de care se bucură (...) România."[23]

La sfârşitul conferinţei Elenei Văcărescu, auditoriul a avut bucuria să asculte câteva din compoziţiile de tinereţe executate la pian de însuşi George Enescu, apoi Sonata pentru pian şi vioară, o lucrare grandioasă, care ascunde în ea, firesc, accentele muzicii ţiganilor amestecate armonios cu şoaptele naturii ca într-un miracol.

Şi numai cunoscând-o pe Elena Văcărescu ne lăsăm purtaţi uşor de frumuseţea şi bogăţia conferinţelor sale care sunt mai întotdeauna însoţite de muzică sau vers. Şi când este vorba de spiritualitatea poporului român, bucuria este cu atât mai mult îndreptăţită, bucuria de a fi avut în inima Franţei „o româncă din cel mai adevărat sânge românesc", care a trăit numai pentru România.

NOTE

1. Alexandrina Andronescu, *Arta de orator a Elenei Văcărescu (I)*, în *Valachica*, Studii şi materiale de istorie şi istorie a culturii, nr. 9/1977, Târgovişte, p.347.

2. Elena Văcărescu – *Memorii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, p. 5.

3. Ion Stăvăruş – prefaţă la Volumul Elena Văcărescu – *Scrieri alese*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1975, p. XI.

4. *Ibidem.*

5. Elena Văcărescu – *op. cit.*, p. 5.

6. Elena Văcărescu – *La musique au pays roumain. Mes souvenirs sur Georges Enesco*, în *Conferencia – Journal de L'Université des annales*, 15 septembrie 1935, p. 370.

7. La 5 septembrie 1888, la vârsta de numai şapte ani, la recomandarea profesorului Caudella, Enescu este înscris la Conservatorul din Viena, în anul preparator, la clasa de vioară a profesorului S. Bachrich, în *GEORGE ENESCU – Omagiu cu prilejul aniversării a 100 de ani de la naştere*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1981, p. 78.

8. Elena Văcărescu – *La musique au pays roumain. Mes souvenirs sur Georges Enesco*, în *Conferencia – Journal de L'Université des annales*, 15 septembrie 1935, p. 370.

9. *Idem*, p. 371.

10. *Ibidem.*

11. La 7 noiembrie 1895, George Enescu intră la Conservatorul din Paris la clasa de vioară a profesorului M.P.J. Marsick şi studiază compoziţia cu André Gédalge în *GEORGE ENESCU – Omagiu cu prilejul aniversării a 100 de ani de la naştere*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1981, p. 78.

12. „compatriotul dumneavoastră nemaipomenit" în Elena Văcărescu – *La musique...* p. 371.

13. Acum George Enescu interpretează *Concertul pentru vioară în re major* de Beethoven şi *Concertul nr. 3 pentru vioară în si minor* de Saint-Saëns, în *GEORGE ENESCU – Omagiu...*, p. 79-80.

14. „Zbuciumul sufletesc violent se precipită la Enescu. Armonii uriaşe îl solicită şi îi ordonă să le dea viaţă. Exaltarea urcă." în Elena Văcărescu – *La musique...* p. 372.

15. *Ibidem.*

16. *Ibidem.*

17. În aprilie 1931 George Enescu termină la Tescani orchestraţia operei *Oedip*, lucrare pe care o dedică de altfel soţiei sale Maria Rosetti-Tescanu, în *GEORGE ENESCU – Omagiu...* p. 89.

18. Elena Văcărescu – *La musique...* p. 374.

19. *Ibidem.*

20. *Ibidem.*

21. *Idem.*, p. 369.

22. Constantin Turcu – *Un messager de la culture et de la diplomatie roumaine: Hélène Vacaresco*, în *Revue Roumaine d'histoire*, nr. 2/1968, Bucureşti, p. 249.

23. *Idem*. p. 250.

„ENESCO N'EST PAS UN SIMPLE MUSICIEN, IL EST LA MUSIQUE MÊME" – Elena Văcărescu

– Résumé –

L'auteur parle de la conférence d'Hélène Vacaresco, où la poétesse roumaine nous présente le génie du musicien roumain Georges Enesco, et de sa musique inspirée du folklor roumain. Les relations culturelles et spirituelles des trois personnages Hélène Vacaresco, Georges Enesco et la reine-poétesse Carmen Sylva sont connues de cette conférence aussi.

